

ΚΟΙΝΟΣ ΝΟΥΣ

ΠΩΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΕΙ ΜΙΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΔΙΟΦΥΙΑ

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Στις 18 Μαρτίου 2016 συμπληρώνονται 80 χρόνια από τον θάνατο του Ελευθερίου Βενιζέλου. Μέσα στην περίοδο αυτού του αρμαγεδδώνα που βιώνει η χώρα μας από το 2009, η μελέτη προσωπικοτήτων που τη βοήθησαν να ανοίξει πάλι, κατά την παλαμική ρήση, «τα φτερά τα πρωτινά της τα μεγάλα» αποτελεί όχι μόνον απότιση φόρου τιμής σε αυτούς τους κορυφαίους ανθρώπους, αλλά και άντληση διδαγμάτων για τον τύπο του ηγέτη που χρειάζεται σήμερα η χώρα μας ώστε να ορθοποδήσει. Κάτι ανάλογο είχα επιχειρήσει και πριν από 2,5 χρόνια, σκιαγραφώντας τον Κωνσταντίνο Καραμανλή ως ηγετική προσωπικότητα («Νέα Πολιτική», Σεπτ. 2013, σελ. 49-54).

Βέβαια, η περίπτωση του Βενιζέλου επιβάλλεται να μελετηθεί με βάση τα δεδομένα της εποχής του, στις πρώτες τέσσερις δεκαετίες του περασμένου αιώνα. Σήμερα η συγκρουσιακή προσωπικότητα του Βενιζέλου στο σύνολό της ίσως να δημιουργούσε στην πολιτική σκηνή περισσότερα προβλήματα από αυτά που θα επέλυε, καθώς αυτό που χρειάζεται τώρα πάνω από όλα η Ελλάδα είναι η εθνική σύμπνοια και το πνεύμα της συναίνεσης, ώστε να «βάλουν πλάτη» όλες –ει δυνατόν– οι πολιτικές δυνάμεις του τόπου για την υπέρβαση της κρίσιμης κατάστασης. Από την άλλη πλευρά όμως, ο Ελευθέριος Βενιζέλος, έχοντας το χάρισμα του αληθινού πολιτικού ηγέτη (statesman), συγκέντρωνε στο πρόσωπό του ορισμένες ιδιότητες που θεωρώ ότι σε μεγάλο βαθμό λείπουν από τους εκπροσώπους της σημερινής πολιτικής μας ζωής και που επομένως χρειάζεται επειγόντως να τις ξαναθέσουμε επί τάπητος. Μεταξύ των ιδιοτήτων αυτών θα μπορούσαν εδώ να αναφερθούν: το να έχει κανείς ως πρώτη προτεραιότητα το (μακροπρόθεσμο) δημόσιο συμφέρον της πατρίδας του, μακριά από μικροπολιτικά παιχνίδια και λαϊκισμούς, το να διακατέχεται από το

πείσμα και την ικανότητα να «κυνηγάει» και να πραγματοποιεί τα οράματά του, και, επιπλέον, το να δημιουργεί ο ίδιος τις συνθήκες για εκπλήρωση των στόχων του, χωρίς να περιμένει άβουλα τη βοήθεια των άλλων, αλλά ενεργώντας πάντοτε μέσα σε ένα κλίμα κραταιάς αυτοπεποίθησης και αισιοδοξίας, απέραντης φυσικής αντοχής και «μαγνητικής γοητείας» και ειλικρίνειας στις σχέσεις του με τους άλλους, όπως ακριβώς συνέβαινε με τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

Βέβαια, για τον Βενιζέλο έχουν γραφεί άπειρες βιογραφίες και εντυπώσεις από τον χαρακτήρα του, έτσι ώστε η άντληση πληροφοριών για τη σκιαγράφηση της ηγετικής του προσωπικότητας να παρουσιάζει σοβαρές δυσκολίες, κυρίως λόγω του μεροληπτικού τρόπου (υπέρ ή κατά), με τον οποίο επιχειρείται συνήθως αυτή η σκιαγράφηση, απότοκο βέβαια του πάθους που ξεσήκωνε αυτή η συναρπαστική ηγετική προσωπικότητα.

Στις αναπτύξεις που ακολουθούν θα περιορισθώ κατ' ανάγκη σε δύο μόνο μαρτυρίες, όχι διότι αυτές έχουν οπωσδήποτε τα εχέγγυα της αντικειμενικότητας, αλλά κυρίως διότι προέρχονται από δύο ανθρώπους που «έζησαν» τον Βενιζέλο από πολύ κοντά και που, παρά την εμφανή αγάπη τους προς το πρόσωπό του, προσπαθούν να καταγράψουν αυτό που αισθάνονται με ειλικρίνεια και εντιμότητα. Πρόκειται, συγκεκριμένα, για τη δεύτερη σύζυγο του Βενιζέλου, την εύπορη και αριστοκρατικής οικογένειας Ελληνίδα της αλλοδαπής Ελενα Σκυλίτση, και για τον τελευταίο ιδιαίτερο γραμματέα του Στέφανο Στεφάνου, που μας έδωσαν τις σημαντικές αναμνήσεις τους για τον Βενιζέλο σε δύο αντίστοιχα έργα: Η Ελενα Βενιζέλου στο βιβλίο της «Στη σκιά του Βενιζέλου» (Αθήνα, εκδ. Ωκεανίδα, 2002, αρχικά σε γαλλικό κείμενο δημοσιευμένο στο Παρίσι το 1955, μτφρ. Εύης Μελά), και ο Στέφανος Στεφάνου στο δίτομο έργο του «Ο Βενιζέλος όπως τον έζησα από κοντά», Αθήνα, 1974 & 1975. Υπενθυμίζεται ότι ο Στέφανος Στεφάνου επιμελήθηκε μαζί με τον Κωνστ. Στεργιόπουλο και την έκδοση της μνημειώδους μετάφρασης του Θουκυδίδη από τον Ελευθέριο Βενιζέλο.

Από το βιβλίο της **Ελενας Βενιζέλου** αξίζει να παρατεθούν εδώ οι ακόλουθες περικοπές:

«Ήταν αφιονισμένος από την πολιτική και μαγεμένος από την πατρίδα του. Ο μόνος του λόγος ύπαρξης ήταν να υπηρετεί την πατρίδα, δεν ενεργούσε παρά για τη δόξα της. Οπότε παραιτήθηκε ή αυτοεξορίστηκε ορκιζόταν ότι θα εγκαταλείψει τα πάντα. Ορκος αλκοολικού (...). Είχε μεγαλεπήβολα σχέδια γιατί αγαπούσε την Ελλάδα, γιατί πίστευε σ' αυτήν και είχε εμπιστοσύνη στον εαυτό του. «Η αισιοδοξία είναι γνώρισμα των δυνατών», έλεγε. Αλλά δημιουργεί τους δυνατούς, ιδιαίτερα όταν συνδυάζεται με την αδυσώπητη διαύγεια της σκέψης και την άμεση διορατικότητα που αναγνώριζαν ως χαρακτηριστικά του όσοι πολιτικοί ηγέτες τον συναναστράφηκαν. Από τα νιάτα του ήδη είχε μια πολύ ισχυρή προσωπικότητα. Δεν την απέκτησε με τα χρόνια, όπως συχνά συμβαίνει. Οι φίλοι του έλεγαν ότι απέπνεε μια δύναμη που δεν μπορούσε να εξηγηθεί παρά μόνον διαπιστώνοντας τα αποτελέσματά της, τον φανατισμό που ενέπνεε. (...). Δεν άφηνε τους ανθρώπους αδιάφορους. Τον μισούσαν, όπως και τον αγαπούσαν, μετά μανίας» (σελ. 63-65).

«...Ήταν επιδέξιος και σίγουρα το πνεύμα του ήταν πολύστροφο, αλλά δεν είχε τίποτα το πονηρό στον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπιζε τα εμπόδια. Ποτέ δεν τα παρέκαμπτε, αντιστεκόταν και επετίθετο κατά μέτωπο. Γι' αυτό και η ζωή του υπήρξε μια βίαιη σειρά από επιτυχίες και αποτυχίες. Τη γοητεία του δεν την ασκούσε συνειδητά. Ήταν μια γοητεία που δεν ήταν αποτέλεσμα επιθυμίας να αρέσει, δεν ήταν απλώς ένα ευχάριστο μέσον για να επιτύχει τον σκοπό του. Ήταν η ακτινοβολία μιας μεγάλης εντιμότητας και μιας καλοσύνης βασισμένης στην προσπάθεια να καταλάβει τον άλλον. Ο λόγος του ήταν διεισδυτικός, γρήγορος και σαφής, όμοιος με ορεινό χείμαρρο» (σελ. 92-93).

«Ο Βενιζέλος ήταν μια ύπαρξη που ανταποκρινόταν στην ανάγκη της αφοσίωσης, στην κρυφή επιθυμία κάθε ψυχής να δοθεί ολοκληρωτικά σε κάποιους στόχους. Αυτή η συναισθηματική πλευρά, που αποκάλυπτε τη δυνατή και γενναιόδωρη φύση του ανδρός, μαζί με το κύρος του είναι, νομίζω, τα δύο στοιχεία που έκαναν τη σκέψη μου να προσηλωθεί στον άνθρωπο που επρόκειτο να παντρευτώ...» (σελ. 32).

Από την πλευρά του, ο **Στέφανος Στεφάνου** επισημαίνει με σφαιρικό τρόπο για τον Βενιζέλο και τα ακόλουθα (διατηρείται η ορθογραφία του πρωτοτύπου):

«Η δραστηριότης [...] του Βενιζέλου είχε το πλεονέκτημα να είναι συζευγμένη με μια εξαιρετη νοητική ευθυκρισία. Καθοδηγούσε τη δράση του μια *ρεαλιστική γνώση των ανθρώπινων πραγμάτων* και ιδιαίτερα της ψυχολογίας των ανθρώπων στις συναλλαγές τους. Αυτή είναι που έκανε τον Βενιζέλο να μην υποτιμά κανενός συνομιλητού του την *αγχίνοια*. Ετσι, στις συναλλαγές του τις πολιτικές και τις διπλωματικές, ακολουθούσε τον απλό και όσιο *δρόμο της ειλικρίνειας* και της τιμιότητας. Ενας άλλος καρπός του συνδυασμού ενεργητικότητας και ρεαλιστικής ευθυκρισίας που κατώρθωνε ο μεγάλος πολιτικός, είναι και το ότι, όχι μόνον δεν άφινε ανεκμετάλλευτη καμμιά ευκαιρία για τους σκοπούς του, αλλά και *εφρόντιζε μεθοδικά να κατασκευάζη ο ίδιος τις ευνοϊκές ευκαιρίες*. Με τη βοήθεια της αυτοπεποιθήσεως που είχε, προπαρασκεύαζε, όσο περνούσε από το χέρι του, τις ευνοϊκές συνθήκες, που θα βοηθούσαν στο σκοπό του. «*Βοήθα τον εαυτό σου και ο Θεός θα σε βοηθήση*». Αυτή την απλή λαϊκή σοφία εφάρμοζε ο Βενιζέλος. Και αυτής της απλής συνταγής καρπός, είναι τα περισσότερα μεγαλουργήματα ης πολιτικής του [...]. Ο Βενιζέλος, πάντοτε εμφανίζεται σκηνοθέτης του ευνοϊκού κλίματος, που του χρειάζεται. Δεν περιμένει μοιρολατρικά να έρθουν βολικά τα πράγματα. Μήπως δεν το διακηρύσσει ο ίδιος; -“...*Ποτέ δεν υπήρξε μοιρολάτρης*,-λέει στον αυτοχαρακτηρισμό του.-*Διότι δεν περίμενε ποτέ από την μοίραν του να ίδη την χώραν του προηγμένην, αλλ’ έθεσεν εις την υπηρεσίαν αυτής, όλον το πυρ, το οποίον είχε μέσα του, κάθε δύναμιν ψυχικήν και σωματικήν*” (Αγόρευσις Βουλής 28^{ης} Απριλίου 1932)» (τ. Β’, σελ. 168-170).

Αναφέρθηκε ανωτέρω ότι ο Ελευθέριος Βενιζέλος είχε τα χαρακτηριστικά ενός αληθινού πολιτικού ηγέτη (statesman), αυτού του ανθρώπινου είδους που τείνει πλέον να θεωρείται στην εποχή μας ως είδος «υπό εξαφάνιση», ή έστω ως είδος «ουσιώδες εν ανεπαρκεία». Αξίζει λοιπόν στην κατακλείδα αυτής της σύντομης μελέτης να θυμηθούμε τα τρία χαρακτηριστικά που πρέπει, κατά τον Αριστοτέλη

(Πολιτ. Ε' 7, 1309 a 32 –πρβλ. Γ' 5, 1281 a 5), να διακρίνουν όσους σκοπεύουν να ασκήσουν ανώτερες εξουσίες: αγάπη προς το υφιστάμενο πολίτευμα, μεγάλη ικανότητα προς εκτέλεση των κυβερνητικών καθηκόντων τους και, επιπλέον, αρετή και δικαιοσύνη ανάλογη προς το εκάστοτε πολίτευμα. Διερωτάται βέβαια κανείς πόσο πολύ ο Βενιζέλος συγκέντρωνε στο πρόσωπό του και τα τρία αυτά χαρακτηριστικά. Ως προς το δεύτερο και τρίτο, πιστεύω ότι δεν υπάρχουν πολλές αμφιβολίες, ενόψει και των μαρτυριών που παρατέθηκαν ανωτέρω. Αντίθετα, επιφυλάξεις έχω για το πρώτο προαπαιτούμενο, την αγάπη δηλ. στο υφιστάμενο πολίτευμα («φιλίαν πρὸς τὴν καθεστῶσαν πολιτείαν», κατ' Αριστοτέλη). Ο Βενιζέλος ήδη από την εποχή του Θέρισου στην Κρήτη ήταν επαναστάτης, ήθελε προ πάντων να αλλάξει τα πράγματα προς το καλύτερο. Επομένως δεν ήταν ο άνθρωπος που θα σεβόταν με τυπολατρική αφοσίωση την καθεστηκυία τάξη και που, αντίθετα, δεν θα επεδίωκε με ρεαλισμό την προσαρμογή της στα σύγχρονα δεδομένα. Αλλά μήπως αυτή είναι η και διαφορά ανάμεσα σε κάποιους που θέλουν απλώς να ασκήσουν ανώτερες εξουσίες («τούς μέλλοντας ἄρξιν τὰς κυρίας ἀρχάς», κατ' Αριστοτέλη), δηλ. να ασκήσουν με νομιμότητα τα υψηλά τους καθήκοντα ως ανώτεροι αξιωματούχοι του Κράτους, και σε κάποιους άλλους που θέλουν να διαδραματίσουν τον ρόλο του μεταρρυθμιστή, όπως ο Ελευθέριος Βενιζέλος; Και οι δύο αυτές κατηγορίες ασφαλώς χρειάζονται σε μια κοινωνία. Περισσότερο όμως, πιστεύω, χρειάζονται οι μεταρρυθμιστές όταν η κοινωνία βρίσκεται σε κρίσιμο κίνδυνο, όπως αντίστοιχα είχε βρεθεί η Ελλάδα το 1910, οπότε ανέλαβε ο Βενιζέλος τις τύχες της, αλλά και όπως βρίσκεται η χώρα μας σήμερα, περιμένοντας ακόμη, να ανοίξει ξανά «τα φτερά τα πρωτινά της τα μεγάλα»....